

kennistransfer en
bedrijfsopleidingen

20
19

HIPPI SCHE MOVIE TOR

Draagkracht
en draagvlak

INHOUD

› Voorwoord	3
-------------	---

› Draagvlak: Impact hebben en impact houden	4
--	---

› Trends en ontwikkelingen Zijn waar je klanten zijn	8
---	---

› Facts & Figures Publieke opinie	10
--------------------------------------	----

› Duurzaamheid: De waarde van welzijn	12
--	----

› Kengetallen hippische ondernemers: Weer ruimte voor investeringen	16
--	----

› Emotioneel welzijn Bewust conditioneren	19
--	----

› Colofon	20
-----------	----

“Op tijd ontbubbelen en positieve overeenkomsten centraal stellen”

Monique van Hal

Voorzitter Trendpanel Paard
Stichting HIP

"Het is niet ondenkbaar dat de paardensport ophoudt te bestaan" kopte het NRC op 19 augustus naar aanleiding van een uitspraak van topamazone Isabell Werth. Er ontstond een mediahype. Een week lang stond de paardensport volop in de belangstelling, vele krantenartikelen, radio-uitzendingen en tv-optredens volgden. Paardensport was trending topic op sociale media.

Er woedde een ware mediastorm. Het houden van dieren in het algemeen werd ter discussie gesteld met de paardensport als lijdend voorwerp. De samenleving lijkt soms lijnrecht tegenover hippische ondernemers, paardeneigenaren en ruiters te staan. Felle kritiek is via social media eenvoudig gegeven. Ook van binnenuit. De wereld lijkt zwart-wit. Gevoed door negatieve framing en de polariserende werking van social media.

Met internet als grootste informatie- en oriëntatiebron bepalen algoritmes steeds meer wat wij willen én krijgen te zien. We leven in een filterbubbel waarin het lijkt alsof iedereen gelijkgestemd is (positief of negatief). Aan ons de taak om regelmatig te ontbubbelen.

Want hoe zit het nu echt? Wat vindt de gemiddelde Nederlander? Hoe denken zij werkelijk over de inzet van paarden voor recreatie, sport en topsport? In opdracht van het Trendpanel Paard is onderzoek uitgevoerd naar de publieke opinie. Aan dit onderzoek hebben ruim 2.500 Nederlanders mee gedaan. Nederland Paardenland kan leunen op een groot draagvlak onder Nederlanders. Zijn we daarmee verzekerd van een toekomst? En kunnen we stil gaan zitten afwachten? Inzicht in hoe de maatschappij aankijkt tegen

het houden van paarden en paardensport plaatst het sentiment in perspectief en stelt de dialoog centraal. Dus niet stil zitten en afwachten maar regelmatig ontbubbelen en samen in gesprek, met de samenleving maar vooral ook met elkaar. Want de wereld is niet zwart, wit, voor of tegen.

Laten we afscheid nemen van de tegenstellingen en de positieve overeenkomsten centraal stellen. Een van die positieve overeenkomsten is de unieke band tussen paard en ruiter. Deze band heeft de kracht om te verbinden. Zowel intern als extern. Daar kunnen we meer mee dan we ons realiseren.

Impact hebben en impact houden

Negeren of onderduiken. Herkenbaar gedrag van mensen en organisaties als ze te maken krijgen met thema's die door anderen op de kaart worden gezet. De reden: we weten vaak niet goed hoe we hiermee om moeten gaan. De media-aandacht neemt de overhand, belangstelling groeit en laat zijn sporen na in de publieke opinie. Een onderwerp dat eenmaal in de media aan de orde is geweest verdwijnt niet snel: stilzitten tot de storm is overgewaaid werkt niet.

We leven in een wereld waarin ieder individu – via sociale media – de massa kan bereiken. De maatschappij roept organisaties, bedrijven en sectoren steeds sneller en vaker ter verantwoording. Het ene moment zijn zij fan, ambassadeur en vriend – het andere moment zijn zij rechter, jury en beul tegelijk. Dit geldt voor alle bedrijven en voor iedereen, maar misschien nog wel het meest voor organisaties waarin dieren een belangrijke rol vervullen. Denk bijvoorbeeld aan het verbod voor circussen om wilde zoogdieren in te zetten en te vervoeren. En aan de andere kant groeit het besef dat interactie met een dier een positief effect heeft op mensen. Het aanbod van therapieën met dieren groeit sterk, net als de inzet van hulpdieren.

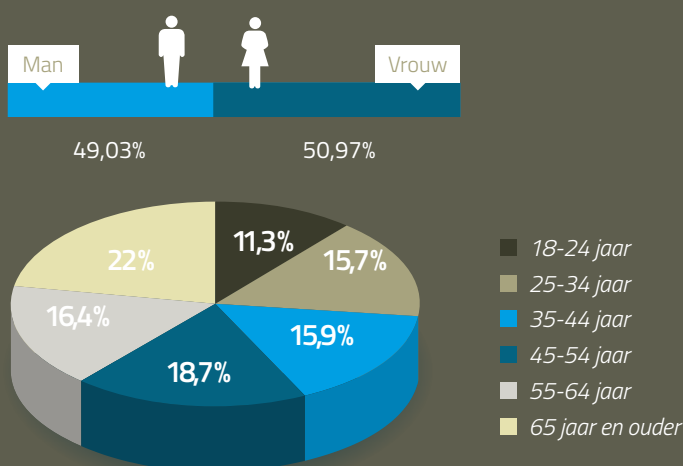
Lijnrecht tegenover elkaar

Dagelijks genieten, naar schatting, ongeveer 500.000 ruiters en paardeneigenaren van hun paard, paardrijden en de paardensport. Interactie met het paard is nog altijd de belangrijkste motivatie om te gaan paardrijden. De hippische sector is, met al haar betrokkenen, volop in beweging als het aankomt op het continu doorontwikkelen van de manier waarop paarden worden gehouden en gereden. Kennis uit wetenschappelijk onderzoek over oa biomechanica, emoties en pijnbeleving bij paarden komt meer en meer beschikbaar, alternatieve vormen van

Onderzoek draagvlak 2019: de resultaten

In opdracht van het Trendpanel Paard is in kaart gebracht hoe de Nederlandse bevolking staat tegenover het houden van paarden, paardrijden en de paardensport.

Voor het onderzoek naar de publieke opinie is een doorsnee van de Nederlandse bevolking benaderd met een juiste balans ten aanzien van leeftijd, de plaats waar men woont en geslacht. Er is een minimale leeftijd gehanteerd van 18 jaar. Aan het onderzoek naar de publieke opinie rondom paarden en paardrijden werkten ruim 2.500 mensen mee.

Resultaten uit het onderzoek Publieke Opinie en bijbehorende thema's hebben gediend als basis voor de artikelen in deze publicatie van de Hippische Monitor. Voor meer informatie over dit onderzoek en de resultaten kunt u contact opnemen met Stichting HIP via info@stichting-hip.nl.

huisvesting krijgen steeds meer draagvlak, de dialoog rondom training van paarden wordt opgezocht en de nieuwste technologieën en innovaties helpen ruiters en paardeneigenaren om nog meer inzicht te krijgen in het welzijn van hun paard. De fysieke en mentale gezondheid van hun paard staat voor ruiters op nummer 1. En toch lijkt Nederland Paardenland soms lijnrecht tegenover de samenleving te staan wanneer one-issue partijen de media weten te halen.

Vraagtekens bij motieven

Met het groeiend economisch belang en het vermarkten van de sport, groeit ook de aandacht voor de paardenwereld. Net als bij andere diergerelateerde sectoren worden er vraagtekens geplaatst bij menselijke motieven, geld, culturele relevantie en transparantie. De druk op de hippische sector door actiegroepen en ngo's is nog niet eerder zo hoog geweest. Het is niet de vraag of er nog meer issues door hen op de kaart gezet gaan worden. Maar wanneer. Het negeren van de publieke opinie is geen optie. De hippische sector is nog erg intern gericht, waardoor we niet altijd voldoende alert zijn op wat er in de buitenwereld speelt. Hierdoor kunnen thema's escaleren en verminderd draagvlak tot gevolg hebben. Dat is niet nodig. Onze huidige positie binnen de samenleving is sterk, het draagvlak is groot: 63% van de respondenten geeft aan dat er draagvlak is voor het houden van paarden door mensen. 35% is neutraal en 3% vindt dat er geen draagvlak is. Zo blijkt uit grootschalig onderzoek onder Nederlanders.

Onbekend maakt onbemind

Op initiatief van het Trendpanel Paard is dit jaar voor het eerst onderzoek gedaan naar hoe de gemiddelde Nederlander denkt over het houden van paarden, paardrijden en paardensport. Aan het onderzoek naar de publieke opinie hebben ruim 2.500 Nederlanders deelgenomen. Respondenten zijn gevraagd naar hun visie op de rol van het paard in de maatschappij, de wijze waarop paarden gehouden moeten worden en de verantwoordelijkheden van paardeneigenaren. Het onderzoek geeft daarnaast ook veel

> **Dit zijn de onderwerpen die ertoe doen**

1	Zet de band tussen paard en zijn ruiter centraal
2	Maak maatschappelijke betrokkenheid zichtbaar
3	Vertel over de omvang en diversiteit van de sector
4	Nodig Nederlanders uit op paardenevenementen

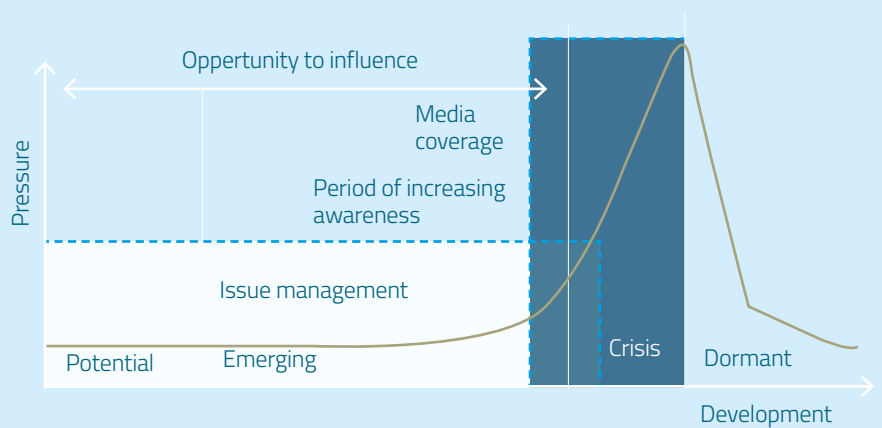
Dit zijn de onderwerpen die de meeste impact hebben op het behouden van het positieve sentiment in de samenleving. Iedereen kan hier een bijdrage aanleveren. Vertel, vanuit je kracht, jouw eigen verhaal. De band met een dier, zoals je ook een band kunt opbouwen met een vriend of vriendin, is hetgeen paardenmensen en niet-paardenmensen verbindt. Bron: onderzoek Publieke Opinie 2019

> **De strijd om de neutrale stakeholder**

Kritisch afzijdig	56,5%
Positief betrokken	43,5%

Ongeveer 40% van de Nederlanders is positief betrokken bij de hippische sector, de andere 60% houdt zich afzijdig en zijn kritisch. Deze laatste groep is niet-betrokken, heeft geen sterke mening over paardensport in combinatie met weinig kennis maakt dit dat ze makkelijk te overtuigen zijn. Bron: onderzoek Publieke Opinie 2019

> **Issues met impact**

Issues zijn de onderwerpen waar tegengestelde meningen over bestaan en mensen zich erg bij betrokken voelen, waardoor de gemoederen hoog oplopen. Hierdoor kunnen issues escaleren en een crisis tot gevolg hebben. Het kunnen maken van onderscheid tussen een issue en een crisis is een noodzakelijke vaardigheid voor alle hippische

boegbeelden, influencers, persvoorlichters en woordvoerders. Want soms doen activistische groepen hard hun best om een thema op de kaart te zetten, maar bijten media niet. In zo'n geval kan reageren het issue net zuurstof geven en aanwakkeren tot een echte mediastorm. Weet jij waar het kantelpunt zit?

informatie over de voorkennis van de Nederlandse bevolking over paarden. Maar liefst 90,6% van de Nederlanders geeft aan ermee bekend te zijn dat een paard een band opbouwt met mensen. Nederlanders die onbekend zijn met de unieke relatie tussen ruiter en paard zijn vaker niet-betrokken. Het onderzoek houdt de hippische wereld een spiegel voor: onbekend maakt onbemind. Aspecten die met de paardensector te maken hebben, zoals het aantal banen, vrijwilligers en maatschappelijke impact, zijn zeer onbekend bij de gemiddelde Nederlander. Naarmate sportonderdelen minder bekend zijn bij de respondenten, is men ook vaker tegenstander. Om 'in het zadel' te blijven moeten we stappen gaan zetten en proactief naar buiten toe treden met onderwerpen die ertoe doen en mensen weten te raken. Uit het publieke opinieonderzoek blijkt dat ongeveer 40% van de Nederlanders positief betrokken is bij onze wereld, de andere 60% houdt zich afzijdig en is kritisch. Deze laatste groep is niet-betrokken, heeft geen sterke mening over paardensport in combinatie met weinig kennis maakt dit dat deze groep makkelijk te overtuigen is.

De juiste toon

Actiegroeperingen, organisaties en ook politieke partijen maken dankbaar gebruik van issues met negatief sentiment om zichzelf te profileren. En Nederlanders te overtuigen van hun standpunten. Het is de uitdaging die issues te vinden die voor positieve impact gaan zorgen. Het is niet eenvoudig om een niet-betrokken groep te bereiken. Maar daardoor niet onmogelijk. Het onderzoek geeft duidelijk inzicht op de thema's die er echt toe doen en formuleert daarmee een opdracht aan Nederland Paardenland voor meer externe zichtbaarheid en dialoog. Niet om veganisten van gedachten te doen veranderen of om iedereen aan het paardrijden te krijgen, maar om zichtbaar te zijn in de samenleving. Ook tijdens een storm.

Jongeren online: uitgesproken meningen en filterbubbels

De paardensport wordt gedomineerd door jonge mensen. Zo'n 65% van de ruiters is jonger dan 30, en ruim 30% is jonger dan 20. Jongeren communiceren anders dan de generaties voor hen: ze geven de voorkeur aan communicatie via chat, terwijl de oudere generaties sneller voor de telefoon kiezen. Ook hebben zij extremere meningen dan vroegere generaties. Deze meningen worden niet onderbouwd, maar emotioneel verwoord en verdedigd. Daarnaast blijken jongeren moeite te hebben met de context-gevoeligheid van kennis.

Uit een langlopend EU-onderzoek naar "the app-generation" blijkt dat de onderliggende oorzaak voor dit gedrag ligt in fragmentatie. Jongeren groeien op in een gefragmenteerde omgeving, waarin gebeurtenissen niet meer in context geplaatst worden. Daarnaast lijden ze ook aan een gefragmenteerd geheugen. Jongeren multi-tasken veel: app-groepen bijhouden, terwijl ze huiswerk maken en op een derde scherm een YouTube-video kijken. Dit zorgt ervoor dat het brein informatie niet goed opslaat. Dit alles leidt ertoe dat jongeren nauwelijks in staat zijn om een eigen, kritische, coherente mening te vormen.

Geen eigen mening, maar wel een mening. De huidige generatie jongeren neemt eenvoudig denkbeelden uit hun omgeving over. Voornamelijk gevoed door filterbubbels. Algoritmes van websites (zoals Facebook, YouTube, Instagram en google) tonen gebruikers enkel informatie die ze zouden willen zien, gebaseerd op eerdere zoekopdrachten. Hierdoor krijgen ze geen informatie te zien die hun standpunt tegen spreekt. En zo belanden zij in een filterbubbel: geïsoleerd in een eigen culturele of ideologische luchtbel.

➤ Social media gebruik naar leeftijd

% gebruik	15-19 jr	20-39 jr	40-64 jr	65-79 jr	80+
	97%	93%	86%	67%	38%
	72%	89%	77%	69%	58%
	86%	74%	54%	38%	21%
	12%	45%	36%	14%	7%
	73%	46%	22%	9%	6%
	23%	26%	21%	9%	9%
	19%	30%	21%	12%	8%
	72%	32%	7%	1%	1%

We zien in de data dat het gebruik van Instagram, Snapchat en YouTube onder jongeren van 15 tot en met 19 jaar relatief sterk zijn toegenomen. Vrijwel alle jongeren gebruiken WhatsApp, maar ook YouTube is vaste prik. Instagram en Snapchat worden inmiddels door net zoveel jongeren gebruikt als Facebook. Bron: Newcom Research & Consultancy

Zijn waar je klanten zijn

Sporten is een belangrijk onderdeel van de Nederlandse samenleving. De bijdrage van sport aan onze maatschappij en economie staat of valt bij sportdeelname. Zonder deelnemers geen klanten voor sportaanbieders en bedrijven daaromheen. In veel aspecten van sport speelt geld een rol. Dat is in de paardensport niet anders. De ruiter als consument: deze wordt steeds kritischer en is moeilijker te boeien en binden. Internet heeft het koop- en met name oriëntatiegedrag van ruiters voorgoed veranderd. Het is voor merken en retailers echt tijd om keuzes te maken voor wie ze er willen zijn.

De functionele sportmarkt is de afgelopen drie jaar maar liefst met 27% procent gegroeid tot €1.6 miljard zo blijkt uit het rapport Sportfocus 2019. De groei komt niet van bestaande spelers in de sportmarkt maar wordt opgeëist door online spelers en nieuwe toetreders. Online kanalen zijn het afgelopen jaar door minimaal 25% meer consumenten gebruikt als aankoopkanaal in vergelijking met 2016. Een trend die ook zichtbaar is binnen de ruitersportretail. De zelfstandige ruitersportzaak heeft het zwaar, groei zit met name in online en slimme combinatie van on- en offline. Opvallend is de forse groei

van Decathlon: bijna 1 op de 4 consumenten geeft aan het afgelopen jaar iets bij deze keten gekocht te hebben.

Ruiters zijn ook consumenten

Veranderingen in de ruitersportretail staan niet op zichzelf. De samenleving verandert, consumentengedrag verandert en ruiters veranderen mee. Door veranderende consumentenbehoeften evolueert de functie van een fysieke winkel meer en meer van transactieplek naar attractieplek. Juist nu online winkelen makkelijker is dan ooit, bezoekt de consument de fysieke winkel

liever voor inspiratie, vermaak, contact met anderen en persoonlijke service zo stelt Sportfocus 2019. De veranderende functie van de winkel raakt ook de hippische retailer. Ruitersportzaken die enkel gericht zijn op transactie kunnen vaak niet concurreren tegen de prijzen, volumes en efficiëntie van de (online) markt.

Social selling

Internet vormt al jaren het belangrijkste oriëntatiekanaal voor ruiters die op zoek zijn naar een bedrijf, product of dienst. Gevolgd door de invloed van instructeurs,

Sportparticipatie groeit – groeien wij mee?

Nederland wordt steeds sportiever. Meer mensen sporten en bovendien sporten mensen op latere leeftijd langer door. De bestedingen die aan sport gekoppeld zijn, laten de afgelopen jaren dan ook een duidelijke groei zien. Het afgelopen jaar sportte 65% van de Nederlanders minimaal 1x per week. De sportparticipatie van mannen en vrouwen ligt dicht bij elkaar (resp. 40% en 38%) evenals de verhouding jongens en meisjes (beiden 11%). Paardensport staat al jaren in de top 6 meest beoefende sporten door meisjes. En op de 9de plaats bij jongeren tussen de 5 en 18 jaar. In het onderzoek onder Nederlanders geeft maar liefst 41,6% van de respondenten aan paardrijden te overwegen als sport voor hun kinderen. Het percentage impliceert een mooie natuurlijke aanwas van jonge ruiters.

Toch laten de cijfers van KNHS al enkele jaren een daling zien in lidmaatschappen, terwijl de totale sportmarkt jaarlijks groeit met 8,2%.

Wat is hier gaande? Groeit onze sport, maar met name 'ongebonden'? Of belanden potentiële ruiters om andere redenen niet in het zadel? Uit onderzoek blijkt dat de belangrijkste reden om kinderen te laten paardrijden de interactie met het dier is. Gevolgd door het feit dat kinderen het leuk vinden. Ook meer sociaal-emotionele waarden zoals verantwoordelijkheid, stabiliteit en discipline scoren hoog. Brengen we de maatschappelijke waarde voldoende in beeld? Paarden hebben het vermogen om mensen te laten groeien. Daar kunnen we meer mee dan we ons vaak realiseren.

stalgenoten of mede-ruiters. En de laatste jaren in toenemende mate door social media influencers. Bedrijven spelen hierop in door hun marketingbudgetten te verschuiven naar het sociale kanaal. Merken en retailers laten hun verhaal steeds vaker vertellen door influencers. Ook in de hippische sector zijn influencers in opkomst. Influencers bouwen zelf hun eigen community op door middel van hun Instagram, Facebook of YouTube kanaal. Vervolgens gebruiken ze deze bekendheid om producten te promoten van henzelf of in samenwerking met andere bedrijven. Een van de bekendste paardenplatformen in Nederland is Paardenpraat TV van Esra de Ruiter en Britt Dekker. Zij zijn in 2014 begonnen met vloggen en zijn inmiddels gegroeid tot ruim 150.000 abonnees. De opkomst van social commerce vraagt om andere marketingvaardigheden dan voorheen: een sterke online branding strategie is belangrijker dan ooit. Het maken en managen van relevante content wordt een belangrijke asset voor retailers. Daarnaast introduceren platformen zoals Instagram en Snapchat steeds meer mogelijkheden om gemakkelijk via de app producten te verkopen. 'Mobiel' is de hoeksteen van de online strategie.

Verbinding is key

Ook het online koopgedrag wijzigt. De groei in het online kanaal in 2018 is het grootst bij elektronica (46%), gevolgd door sport (36%), blijkt uit cijfers van ABN AMRO. De online ontwikkelingen kunnen een groot issue worden in de relatie tussen merk en retailer. Merken en retailers moeten niet tegenover elkaar gaan staan, maar verbinden om samen de klant een optimale en naadloze klantreis te bieden en daarmee ruiters te binden aan enerzijds het merk en anderzijds de retailer. Elk vanuit zijn eigen toegevoegde waarde. De toekomst van retail is de naadloze digitale integratie van online en offline commercie waarbij de klant volledig centraal staat. Er is daarbij zeker nog plaats voor fysieke winkels. Belangrijke vraag blijft: waar worden de producten gekocht nadat er online inspiratie is opgedaan?

> Functionele sportomzet (x1 miljoen)

2013	€ 1.061
2016	€ 1.283
2019	€ 1.624

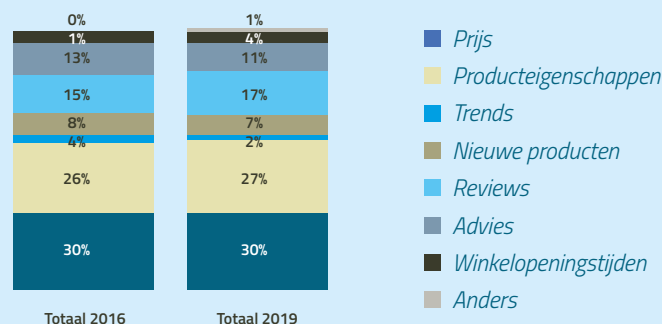
De functionele sportmarkt is tussen 2013 en 2016 jaarlijks met 7,4% gegroeid. En tussen 2016 en 2019 zelfs met 8,2%. Uit eerdere onderzoeken in 2009 en 2013 blijkt dat het aandeel ruitersport in de sportmarkt ligt tussen de 7 en 9%. Bron: Sportfocus 2019

> Bereik traditionele media en influencers

	Oplage print	YouTube abonnees	
IDS/KWPN Magazine	20.000	164.712	PaardenpraatTV
De Hoefslag	40.000	38.376	Jill Huijbregts
Bit Magazine	43.680	222.882	AlwaysHorseLove

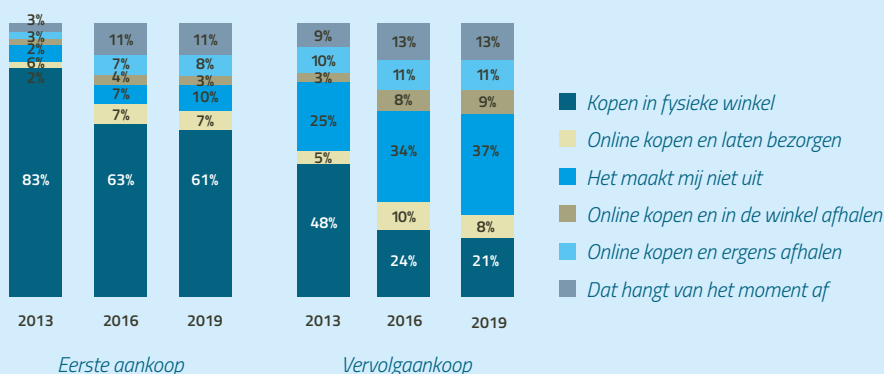
Het bereik en de impact van social media influencers groeit. Traditionele print lijkt bezig aan een opmars. Uit het Nationaal Ruiteronderzoek 2019 blijkt dat ruiter, naast hun instructeur, met name vakbladen en tijdschriften gebruiken om aan informatie over welzijn te komen.

> Gezochte informatie tijdens oriëntatieproces

Internet (algemene zoekmachines zoals google) vormen al jaren het eerste en belangrijkste oriëntatiekanaal. Tijdens het oriëntatieproces wordt het meest gezocht op prijs en producteigenschappen. Consumenten gebruiken steeds vaker reviews om zich te oriënteren. Bron: Sportfocus 2019

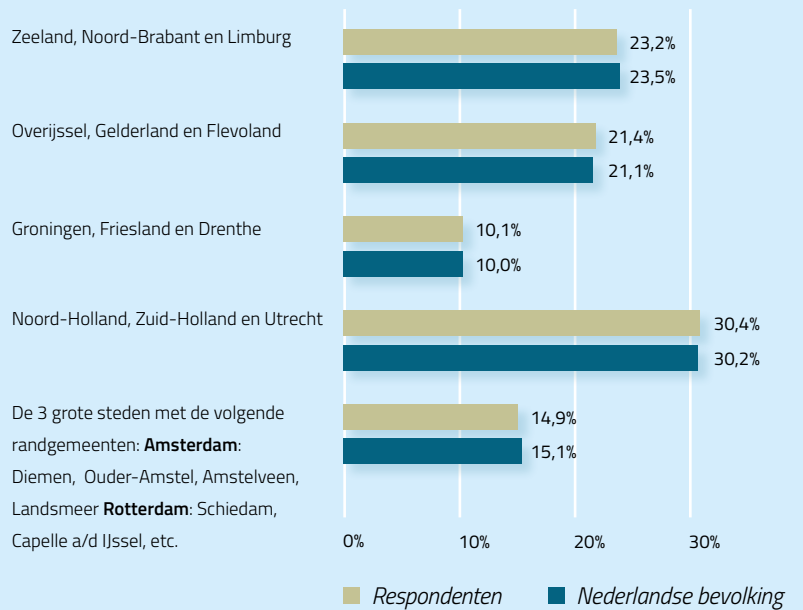
> Voorkeurskanaal bij eerste aankoop en vervolgaankoop

Interessant is het grote verschil tussen waar consumenten het liefst een eerste of vervolgaankoop doen. De consument geeft duidelijk vaker de voorkeur aan het fysieke kanaal bij het doen van een eerste aankoop (61%) dan bij een vervolgaankoop (21%). Dit geldt ook voor de jongere doelgroep. Bron: Sportfocus 2019

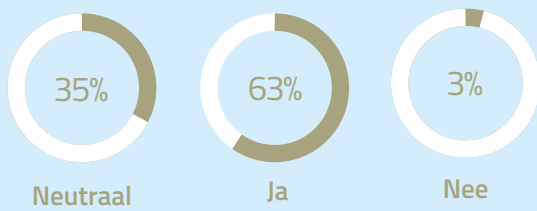
Nederlanders positief over paarden

> Representativiteit onderzoek publieke opinie

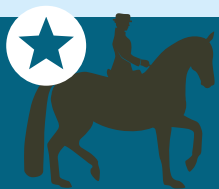
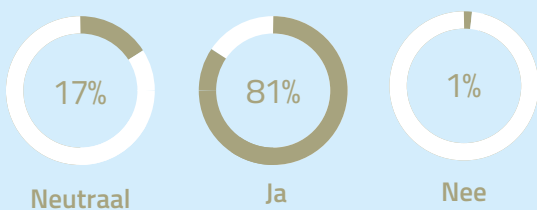

Aan het publieke opinie onderzoek werkten 2623 respondenten mee. Het onderzoek geeft een representatief beeld hoe Nederlanders denken over paarden houden, paardrijden en paardensport. De repons is representatief voor de Nederlandse bevolking op geslacht, leeftijd en verspreiding over de vijf Nielson gebieden.

Draagvlak is groot

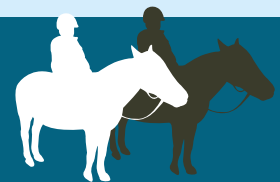
Welzijn is belangrijkste factor

3% bezoekt zeer regelmatig een evenement. 31% geeft aan dit soms te doen en 57% bezoekt nooit een paardensportevenement of show.

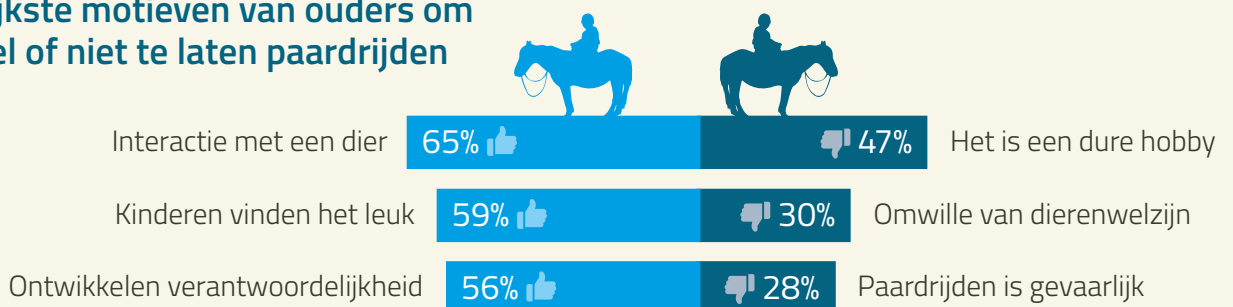

20% van de Nederlanders kijkt (zeer) regelmatig naar paardensport op TV of internet. 34% geeft aan nooit naar paardensport te kijken; 20% wil graag meer paardensport kijken.

41,6% van de respondenten geeft aan dat zij hun kinderen zouden laten paardrijden

> De belangrijkste motieven van ouders om hun kind wel of niet te laten paardrijden

> Het paard in de maatschappij

	Voor	Neutraal	Tegen
Recreatie	48%	44%	7%
Amateursport	45%	47%	8%
Professionele sport	44%	46%	10%
Shows	21%	48%	31%
Therapie	74%	22%	4%
Veiligheid (politie)	61%	31%	8%

> Wat weet Nederland?

- Meer dan **50%** van de Nederlanders geeft aan bekend te zijn met het feit dat een paard een vluchtdier is en kan schrikken van geluiden en bewegingen
- 71%** weet dat een paard een band opbouwt met mensen, 20% heeft hier wel ooit iets over gehoord en 9% is hier onbekend mee
- De invloed van de omgang met een paard op de sociaal emotionele ontwikkeling van mensen behoort ook tot een van de meest bekende aspecten: slechts **14%** is hier niet mee bekend

> Top 5 meest bekende onderdelen van de paardensport

1. Springen
2. Mennen
3. Dressuur
4. Grondwerk
5. Eventing

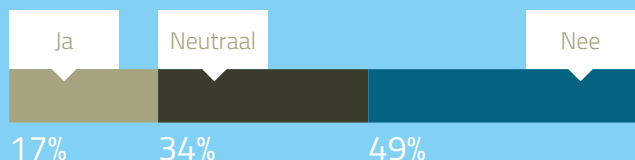
> Top 5 minst bekende onderdelen van de paardensport

1. Reining
2. TREC
3. Horseball
4. Endurance
5. Voltige

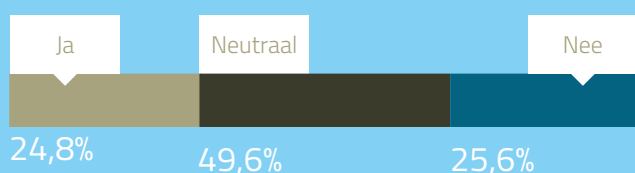

> Paarden en politiek

Mag politiek sporten met paarden verbieden?

Mag politiek vertrouwen op zelfregulering van paardensector?

> Houden van paarden is acceptabel . . .

- als ze kunnen leven naar hun aard en behoefte.
- als ze een goede verzorging krijgen.
- als hun welzijn niet in gevaar komt door de manier waarop ze gefokt, verhandeld, gehouden, gereden of getransporteerd worden.
- als ze contact met soortgenoten hebben en in de wei kunnen staan.

56%

56% van de Nederlanders vindt dat dierenactivisten paardenevenementen **NIET** mogen verstoren.

De waarde van welzijn

Weet u wat paardenwelzijn is? En hoe realiseert u dat voor uw (pension)paard?

Een hele simpele vraag. Maar wel eentje die niet makkelijk te beantwoorden blijkt. Toch zijn er belangrijke stappen gezet. Minister Schouten is tevreden over de verbetering van het dierwelzijn in de paardensector. Zij houdt vast aan zelfregulering en is enthousiast over het Keurmerk Paard & Welzijn. Dat betekent dat de sector gezamenlijk tot een visie op welzijn moet komen.

De vraag waarom dit zo'n heikel onderwerp is, komt voort uit de rol die een paard speelt in het leven van een paardensporter. Paardensporters willen graag zo goed mogelijk voor hun paard zorgen. En die wens komt voort uit de emotionele band die men met het paard voelt. 56% beschouwt een paard als een vriend(in) en 28% ziet een paard als een kind. De overige groepen zien het paard als hun manier van sporten (13%), of als een inkomstenbron (3%). In het Nationaal Ruitersonderzoek 2019 is geïnventariseerd hoe paardensporters dierwelzijn interpreteren en hoe zij dat realiseren voor hun paarden. Daarnaast is nagegaan hoe manege- en pensionhouders op deze visie inspelen. Bij de paardensporters is opvallend dat er verschillend gedacht wordt over huisvestingsvorm, beweging en sociaal contact. Ruiters die prestatiegericht bezig zijn met hun paard vinden de huisvesting in een individuele box wenselijker dan ontspanningsgerichte ruiters. Deze groep is juist positiever over de Hit actief stal en het paddock paradise. Verder valt op dat meer dan de helft van de paardensporters een individuele box geen goede vorm van huisvesting vindt. Toch huisvest het merendeel van de paardeneigenaren hun paard wel in een individuele box.

Blij in de wei?

Bij beweging wordt er onderscheid gemaakt tussen vrije en geleide beweging. Bij geleide beweging moet er onder andere gedacht worden aan training of stapmolen. Paardensporters zijn bijna unaniem van mening dat paarden iedere dag beweging dienen te krijgen. Daarbij vindt 43% dat dit afwisselend vrije of geleide beweging mag zijn. 53% is van mening dat een paard dagelijks vrije beweging moet krijgen. Ook hier valt op dat ontspanningsgerichte ruiters meer belang hechten aan dagelijks vrije beweging voor het paard dan de prestatiegerichte ruiter.

Weet u wat uw klant vindt?

Na het in kaart brengen van de interpretatie en de realisatie van dierwelzijn door paardensporters, zijn ook de professionals bevroegd. Er is geïnventariseerd wat welzijn is volgens manege- en pensionstalhouders en hoe zij dat realiseren voor de paarden op hun bedrijf. Vervolgens is onderzocht in hoeverre de manege- en pensionstalhouders op de hoogte waren van de wensen en meningen van hun klanten en in hoeverre zij hier rekening mee hielden. De manegehouders zijn van mening dat hun klant weinig kennis heeft op het gebied van paardenwelzijn. Een mogelijke oorzaak hiervoor is dat de klant slechts een klein gedeelte van de dag op het bedrijf aanwezig is en ook niet actief opzoek is naar informatie over paardenwelzijn. Toch probeert de manegehouder de klant bij het welzijn te betrekken en geïnteresseerd hierin te maken door tijdens gesprekken informatie over welzijn en de paarden te delen gedurende de tijd dat de klant op het bedrijf aanwezig is. De manegehouders geven aan dat hun klant positief tot zeer positief is over het welzijn van de paarden. Uit onze enquête onder paardensporters bleek dat klanten van maneges over het algemeen inderdaad tevreden zijn over het geboden dierwelzijn. Toch valt op dat met name bij vrije beweging (26%) en ruwvoergift (11%) respondenten aangeven (zeer) ontevreden te zijn. Pensionhouders maken voornamelijk gebruik van hun eigen interpretatie bij het inrichten van een goed paardenwelzijn voor de pensionpaarden. Ze informeren de pensionklant over hun eigen visie en vaak sluit de klant zich hierbij aan. Op het gebied van informatievoorziening zijn er twee type pensionhouders te onderscheiden. Sommige pensionhouders zijn namelijk actief op zoek naar de mening van de klant door het organiseren van bijeenkomsten of gesprekken, terwijl andere pensionhouders vinden dat de klant zelf het initiatief moet nemen om welzijn te bespreken.

Uit onze enquête onder paardensporters bleek dat pensionstaklanten over het algemeen inderdaad tevreden zijn over het geboden dierwelzijn. Toch is er bij de klanten enige ontevredenheid op het gebied van met name vrije beweging (12%) en ruwvoergift (11%).

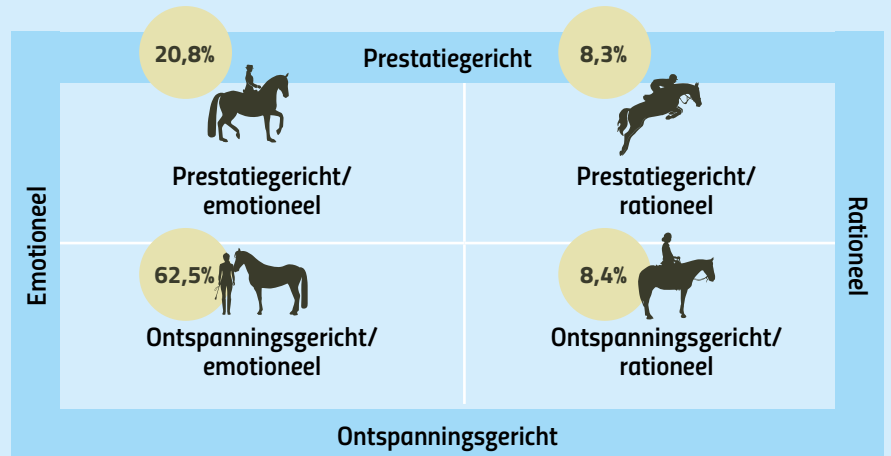
Het gesprek aangaan

Welke inzichten levert het NRO 2019 nou op over dierwelzijn in Nederland? Ten eerste, over het algemeen zijn paardensporters tevreden over het dierwelzijn op Nederlandse maneges en pensionstallen. Natuurlijk kunnen er dingen beter. Paardensporters lijken op zoek te zijn naar alternatieve manieren om hun paard te huisvesten. De individuele box is nu de standaard, en zeker ook bij manege- en pensionstalhouders favoriet, maar een groep paardensporters zou liever voor alternatieven kiezen.

Volgens 81% van de Nederlanders is een respectvolle relatie tussen mens en paard mogelijk is zolang het natuurlijk gedrag en welzijn van het paard voorop staan.

Minister Schouten kiest ervoor om de sector zelf het dierwelzijn te laten borgen. Dit impliceert dat de sector één visie op paardenwelzijn moet formuleren en deze ook moet borgen. Om als sector één visie te ontwikkelen, moeten we het gesprek aangaan. En niet alleen op het niveau van de branche-organisaties, maar juist ook op stal en op het internet! Pensionstalhouders hebben het hierin misschien nog wel lastiger dan manegehouders. Pensionstalhouders zijn verantwoordelijk voor het welzijn van de paarden die bij hen op stal staan, maar zij zijn niet de eigenaar van het paard. En hoe ga je om met het dilemma dat ontstaat als je klant van mening is dat het paard minder vrije beweging moet krijgen, dan de ondernemer beleidsmatig nastreeft? Is in onze sector de klant altijd koning?

> Segmentatie ruiters

Een verdeling van de totale populatie op basis van de profielen. De Ontspanningsgerichte – Emotionele groep is het Grootst, gevolgd door de Prestatiegericht – Emotionele groep. De Prestatiegerichte – Rationele groep is het kleinste. Bron: HAS Nationaal Ruiteronderzoek 2019

> Wat brengen paarden ons? De top 5

n=614

1	De (samenwerkings)band tussen mens en paard
2	Ontspanning en rust
3	Wederzijdse liefde tussen mens en paard
4	Het zien van verbetering in een paard
5	Bezig zijn in de buitenlucht

Uit het KNHS-onderzoek van 2015 bleek dat de omgang met paarden voor veel paardensporters het belangrijkste motief was. In het NRO 2019 is gevraagd wat de omgang met paarden hen brengt. De belangrijkste reden was de samenwerkingsband tussen mens en paard. Opvallend is dat vooral relationele en ontspanningsgerichte factoren belangrijk gevonden worden.

> Klanttevredenheid maneges en pensionstallen

	Ontevreden		Neutraal		Tevreden	
	Pensionstal	Manege	Pensionstal	Manege	Pensionstal	Manege
Huisvesting	4,0%	5,3%	8,9%	15,8%	87,1%	79,0%
Sociaal contact	5,4%	2,1%	8,5%	0,7%	86,1%	97,1%
(Vrije) beweging	11,5%	26,3%	11,5%	21,1%	77,0%	52,6%
Voergift	10,5%	10,6%	14,9%	33,3%	74,6%	56,1%

Manege- en pensionstalhouders zijn over het algemeen tevreden over de manier waarop het welzijn gerealiseerd wordt. Toch is er met name op het gebied van vrije beweging en ruwvoergift ruimte voor verbetering.

Borgen van welzijn

Uit het publieke opinie onderzoek blijkt dat welzijn een kantelpunt is. Nederlanders vinden het houden van paarden prima, zolang het paard naar zijn aard en behoefte kan leven. Als het welzijn van paarden in het gedrang komt, slaat de mening van Nederland snel om. Nederlanders vinden dat het welzijn van paarden geregeld en geborgd moet zijn. 81% van de Nederlanders vindt dat regels

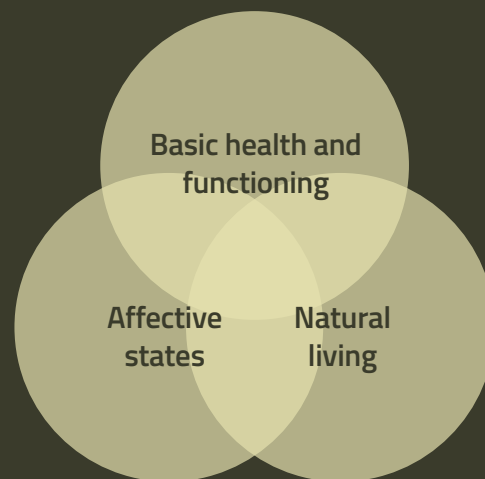
en wetgeving het welzijn van paarden moet garanderen. Als sector is het belangrijk om een eenduidige visie op welzijn uit te dragen. Het Keurmerk Paard en Welzijn is het eerste sectorbrede keurmerk op het gebied van welzijn. Door als sector voor één keurmerk op het gebied van welzijn te kiezen, dragen we uit dat het welzijn van paarden een prioriteit is en dat hebben we nodig om draagvlak te houden.

› Enkele welzijnseisen uit het Keurmerk Paard en Welzijn

	(Vrije) beweging	Sociaal contact	Minimale boxgrootte	Ruwvoergift
Keurmerk Paard en Welzijn	Minimaal twee uur per dag beweging met uitzondering van één dag waarop één uur voldoende is. Minimaal zes keer per week een half uur vrije beweging. Voor paarden die in een te kleine box staan, zes keer per week één uur vrije beweging.	Continue zicht-contact, bij voorkeur ook fysiek contact.	Minimaal (2x stokmaat) 2 voor paarden en pony's.	Maximaal zes uur zonder ruwvoer en maximaal tien uur tussen voerbeurten.

Gezondheid, emotie en natuurlijk gedrag als bouwstenen

Bij het borgen van welzijn moeten deze 3 terreinen meegenomen worden: de gezondheid van paarden moet geborgd worden, paarden moeten hun soorteigen gedrag kunnen vertonen en de emotionele toestand van paarden moet gemanaged worden. Ingrepen op het snijvlak van deze terreinen dragen het meest bij aan het paardenwelzijn.

Three conceptions of animal welfare, adapted from Michael Appleby (21) and Vonne Lund (21).

From: Understanding animal welfare

Het borgen van het welzijn van paarden is de belangrijkste factor bij het behouden van draagvlak voor de paardensport. Welzijn is complex. Hoewel er geen algemeen aanvaarde omschrijving is waaraan voldaan moet worden om het welzijn van paarden te garanderen, stippen de verschillende richtlijnen wel dezelfde factoren aan. Fraser (2008) maakt het inzichtelijk door

de verschillende criteria samen te vatten onder 3 koppen: De basisgezondheid en het functioneren van dieren; de emoties die dieren ervaren: pijn, plezier, spanning, etc.; en tot slot de mogelijkheid om natuurlijk gedrag te vertonen. Om het welzijn van paarden te borgen moet er aandacht zijn voor alle drie deze terreinen. Het welzijn van paarden is een breekpunt voor de publieke opinie. Nederland

vindt dat de sector paarden mag houden en ermee mag sporten en spelen, maar zodra er schandalen naar buiten komen, of het blijkt dat de sector zijn zaakjes niet op orde heeft, dan slaat dit sentiment om. Het publiek wil niet geïnformeerd worden over welzijn en hoe we dat als sector borgen, maar het vraagt van ons dat welzijn geregeld is.

Weer ruimte voor investeringen

In economische opzicht was de hitte in 2019 opnieuw merkbaar: de Nederlandse economie draait op volle toeren en de arbeidsmarkt is krap. Maar er is onweer op komst: internationale handelsoorlogen, de beurskoersen dalen en de Brexit nadert. Nederland deed het in het tweede kwartaal van 2019 economisch beter dan de ons omringende landen. Hebben hippische ondernemers hiervan kunnen profiteren?

De Branchemonitor Paardenhouderij van ABAB Accountants en Adviseurs laat zien dat 2018 een goed jaar was voor de hippische ondernemers. Zowel ruitersportcentra als pensionstallen zagen hun omzet stijgen. Bij de ruitersportcentra laten zowel manege-activiteiten, als pensionactiviteiten als horeca een mooie plus zien. Met name de stijging

van de omzet op manege-activiteiten springt eruit. Ook de pensionstallen hebben opnieuw een mooie omzetstijging weten te realiseren. Waar de stijging in de voorgaande jaren vooral veroorzaakt werd door een betere bezettingsgraad, lijken ondernemers dit jaar vooral hun prijzen verhoogd te hebben. Een uitzondering hierop vormen de bedrijven die

binnenkort gaan staken of verkopen. Bij hen is juist een dalende omzet zichtbaar, hetgeen natuurlijk ook invloed heeft op de marge. Deze ontwikkeling bedreigt de verkoopbaarheid van deze bedrijven direct, want de financierbaarheid neemt af.

Duurzaam op weg naar een maatlatstal

Uit de kengetallen van ABAB Accountants en Adviseurs is op te maken dat paardenhouderijen meer en meer bereid zijn om te investeren in duurzaamheid. Er zijn meer signalen dat duurzaamheid nu écht een plaatsje heeft verworven op de agenda van de paardenhouders. Uit een enquête van Eisma Horsemedia onder bijna 200 paardenhouders blijkt dat 78% het belang van duurzaamheid voor de bedrijfsvoering onderkent. Een groeiende groep is ook actief met duurzaamheid bezig. Zo is 45% van de paardenhouders actief bezig met de energietransitie: zonnepanelen op het dak, warmteterugwinning uit mest, warmtepomp, infraroodverwarming en een kleine windmolen worden genoemd. Ruim 90% draagt actief bij aan recycling door middel van afval scheiden, en ook het gebruik van tweedehandsproducten (84%) is gemeengoed in de paardensector.

In de publieke opinie wordt duurzaamheid nogal eens gelijk gesteld aan 'goed voor het milieu', maar dat is eigenlijk te kort door de bocht. Duurzaamheid omvat méér dan alleen milieu: bij duurzaamheid draait het om de 3 P's: people, planet en profit. Sociale en economische factoren vallen hier dus ook onder.

De volgende thema's zijn belangrijk voor de duurzaamheid van de paardenhouderij:

- 1 Welzijn en diergezondheid
- 2 Investerings- en exploitatiekosten en arbeidsomstandigheden
- 3 Landschappelijke inpassing en landgebruik
- 4 Mest en milieu

Deze thema's zullen dan ook zeker een plaatsje krijgen in de nieuw te ontwikkelen maatlat duurzame stalsystemen. Stichting Milieukeur is op dit moment bezig met het ontwikkelen van deze maatlat in opdracht van Minister Schouten. Er is een commissie van deskundigen samengesteld die bepalen welke criteria opgenomen worden in de maatlat. Met de maatlat kunnen ondernemers met een duurzame stal profiteren van fiscale voordelen. Dit zou ook een eind kunnen maken aan de fiscale ongelijkheid die op dit moment bestaat tussen verschillende typen pensionstallingen. Pensionstallen die werken met individuele boxen vallen onder het lage BTW-tarief, terwijl diervriendelijkere alternatieven zoals een vrijloopstal, paddock paradise of HIT-actiefstal onder het hoge tarief vallen. De maatlat duurzame paardenhouderij biedt dus zeker mogelijkheden voor de paardenhouderij.

Stijgende marges

Dat de omzet stijgt, is natuurlijk positief, maar als de kosten harder stijgen, dan heeft de ondernemer er onderaan de streep nog niets aan. De marges tonen aan dat de ondernemers in staat zijn geweest om de stijging van de directe kosten op te vangen door een hogere omzet. De directe kosten voor ruitersportcentra zijn namelijk in 2018 8% gestegen ten opzichte van 2017. De stijging werd vooral veroorzaakt door een stijging van de kosten voor strooisel en diergezondheid. De directe kosten van de pensionstallen lieten een stijging van 9% zien. Deze stijging was met name het gevolg van de gestegen kosten voor voer en strooisel. De stijging van de kosten voor strooisel is te wijten aan het vraag-aanbodspel. Het aanbod van strooisel op de markt was in 2018 laag, dus de prijzen zijn fors gestegen. De huidige prijzen voor stro liggen op dit moment fors lager dan in 2018, doordat het aanbod hoger is. De hooprijzen liggen in lijn met de prijzen uit 2018, maar op dit moment is de vraag beperkt. Daar waar in 2018 in augustus ineens een forse stijging van de prijs te zien was, is de verwachting dat die stijging dit jaar uit zal blijven.

Toegenomen vertrouwen

Het is positief dat hippische ondernemers in staat zijn gebleken om de gestegen directe kosten op te vangen door hun omzet harder te laten groeien. Wanneer we kijken naar de ontwikkeling van de winst, dan is er ogenschijnlijk een minder positief beeld. De daling van de winst wordt veroorzaakt door de forse stijging in de bedrijfskosten. Met name de ruitersportcentra hebben in 2018 fors geïnvesteerd: zowel hun rentelasten als hun afschrijvingen laten een stijging zien. De ruitersportcentra hebben vooral geïnvesteerd in daken en zonnepanelen. Hoewel dit natuurlijk direct invloed heeft op de winst van het bedrijf, is het wel positief om te zien dat ze genoeg vertrouwen in de toekomst hebben om te kiezen voor forse investeringen. Dit vertrouwen blijkt ook uit de toegenomen personeelskosten. De hippische ondernemers nemen meer personeel aan en laten hen meer uren werken.

Omzet per stallingsplaats

	2014	2015	2016	2017	2018
Pensionstallen	2.600	2.584	2.962	3.238	3401
	4,8%	-0,6%	12,8%	8,5%	5,0%
Ruitersportcentra	6.407	6.392	6.770	6.775	7266
	7,9%	-0,2%	5,6%	0,1%	7,2%

Waarvan:

Manege activiteiten	4.442	4.526	4.576	4.420	4735
	12,3%	1,9%	1,1%	-3,5%	7,1%
Pension activiteiten	978	920	1.160	1.104	1149
	-3,6%	-5,9%	20,7%	-5,1%	4,1%
Horeca activiteiten	671	744	853	1.016	1109
	-4,4%	10,9%	12,8%	16,0%	9,2%

In de Branchemonitor Paardenhouderij worden analyses gemaakt voor ruitersportcentra en zuivere pensionstallingen. In de ruitersportcentra vinden meerdere activiteiten plaats. Er wordt onderscheid gemaakt tussen manege-activiteiten, inkomsten die samenhangen met pensionstalling en opbrengsten uit horeca-activiteiten. Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

Directe kosten per stallingsplaats ruitersportcentra

	2014	2015	2016	2017	2018
Voer	527	492	545	580	574
Strooisel	237	249	279	370	464
Mestafzet	39	43	38	43	43
Diergezondheid	160	214	172	217	244

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

Directe kosten per stallingsplaats pensionstallen

	2014	2015	2016	2017	2018
Voer	251	204	225	355	381
Strooisel	200	184	230	245	264
Mestafzet	17	16	21	23	25
Diergezondheid	62	60	103	99	101

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

Overige kosten ruitersportcentra

	2014	2015	2016	2017	2018
Totaal bedrijfskosten	3588	3841	3941	3672	4124
Rente	409	366	342	311	373
Kosten excl. rente	3179	3475	3599	3361	3751

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

Daarnaast was bij de ruitersportcentra een forse stijging te zien van de algemene bedrijfskosten. Hoewel dit natuurlijk een veel omvattende post is, is de meest voor de hand liggende verklaring: de gestegen verzekeringspremies. De zorgverzekeringen claimen steeds vaker zorgkosten bij de aansprakelijkheidsverzekering van de maneges. Dit heeft ertoe geleid dat de kosten voor de aansprakelijkheidsverzekering en het eigen risico fors gestegen is.

Ambities voor de toekomst

Voor de hippische ondernemers is er genoeg reden tot juichen. De omzetten en de marges stijgen. Daarnaast lijkt er ook genoeg vertrouwen in de toekomst te zijn om te kiezen voor investeringen in het bedrijf. De ambitie bij de paardenhouders is er zeker. 67% van de ondernemers wil op middellange termijn blijven investeren in hun bedrijf om het te continueren in zijn huidige vorm, terwijl 22% zelfs gericht is op investeren in groei.

Branchemonitor Paardenhouderij

Sinds 2010 monitort ABAB Accountants en Adviseurs een vaste groep hippische ondernemers: ruitersportcentra-, pensioeneigenaren of een combinatie daarvan. Door de jaarlijkse gegevens op stallingsplaatsniveau te vergelijken zijn herkenbare en duidelijke kengetallen naar voren gekomen. De gegevens bieden inzicht in sector brede, bedrijfsmatige trends en ontwikkelingen.

Voor de individuele hippische ondernemer bieden deze kengetallen de mogelijkheid kansen te signaleren voor de eigen bedrijfsvoering.

> Uitsplitsing overige kosten ruitersportcentra

	2014	2015	2016	2017	2018
Personeel	1423	1605	1708	1441	1528
Huisvesting	395	491	425	484	446
Afschrijving	539	352	469	558	643
Huren pacht en lease	70	73	77	62	73
Inventaris	241	260	235	228	280
Algemene kosten	511	694	685	589	781

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

> Overige kosten pensionstallen

	2014	2015	2016	2017	2018
Totaal bedrijfskosten	1909	1755	1641	1745	1840
Rente	336	286	189	156	129
Kosten excl. rente	1573	1469	1452	1589	1711

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

> Uitsplitsing Overige kosten pensionstallen

	2014	2015	2016	2017	2018
Personeel	56	60	64	71	128
Huisvesting	422	339	342	339	361
Afschrijving	377	313	329	399	404
Huren pacht en lease	74	149	113	119	117
Inventaris	259	236	232	241	345
Algemene kosten	385	373	372	419	356

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

> Margeontwikkeling

	2014	2015	2016	2017	2018
Marge per stallingsplaats ruitersportcentra	4.771	4.759	5.104	4.891	5224
Marge per stallingsplaats pensioenstal	1.863	1.915	2.109	2.308	2387

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs

> Winst per stallingsplaats

	2014	2015	2016	2017	2018
Winst per stallingsplaats ruitersportcentra	1183	918	1162	1219	1100
Winst per stallingsplaats pensioenstal	-46	160	468	563	548

Dit is de winst voor inkomen van de ondernemer en exclusief omzetbelasting.

Bron: ABAB Accountants en Adviseurs.

Dierwelzijn en conditioneren: *bewuste keuze?*

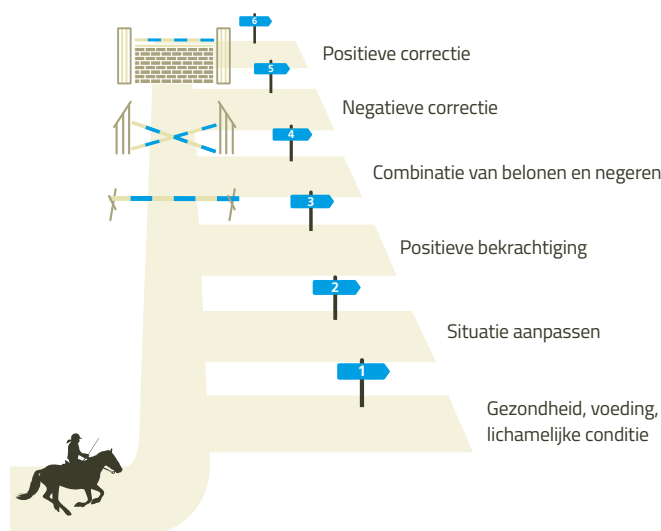
De mogelijkheid om een bewuste keuze te maken is één van de dingen die mensen anders maakt dan dieren. In ons leven maken we constant keuzes en besluiten, bewust en onbewust, ding in dag uit. Sommige keuzes zijn rationeel, andere komen voort uit emoties zoals liefde of angst of uit onwetendheid. Hoe bewust gaan wij eigenlijk om met de keuzes die we maken in de opleiding, training en omgang met ons paard?

De omgang met dieren kent een lange traditie van conditioneren, immers het leren van nieuwe dingen en conditioneren gaat hand in hand, automatisch. Conditionering in relatie tot dierwelzijn werd als thema ruw op de kaart gezet toen tijdens het EK in Rotterdam de finale springen werd verstoord. Paardensport zou slavernij zijn, voor eigen wil van paarden is geen ruimte, aldus het statement. Is dat zo? Kunnen dierwelzijn en conditioneren niet hand in hand gaan? Zeker wel! Een kwestie van bewuste keuzes.

De band tussen mens en paard is gebaseerd op een liefdevolle, wederkerige relatie tussen mens en paard. Paarden voelen angst, boosheid, verdriet, lust en liefde, net als wij. En net zoals bij ons, sturen emoties het gedrag van een paard. Aan ons de taak deze emoties te herkennen, erkennen en erop te anticiperen. Bewuste aandacht voor het emotioneel welzijn is de volgende stap. Inzichten uit de dierentuinwereld bieden een extra perspectief en een concreet stappenplan om te komen tot een bewuste keuze in de wijze waarop wij onze paarden opvoeden, belonen, corrigeren en trainen: de hierarchy road map van dr. Susan Friedman.

Welzijn en vrije wil

De hierarchy road map wordt veelvuldig gebruikt in moderne dierentuinen bij het conditioneren. Deze road map beschrijft een aantal maatregelen die ingezet kunnen worden om het gedrag voor zowel dier als mens te sturen. Naast dat het regelmatig wordt gebruikt in de dierentuinwereld, is het concept ook bekend in de training van honden en komt het van origine uit de kinderplichtverlening. Het idee is simpel: de volgorde van de maatregelen is belangrijk waarbij het draait om welzijn en vrije wil. Deze road map geeft geen regels of verboden weer, maar legt een vaste volgorde van zes verschillende trainingsprincipes uit. Alles is toegestaan, zolang het een bewuste keuze is. Iedere volgende stap in het leerproces is ingrijpender voor het dier dan de stap ervoor. En dus gaat de voorkeur uit naar een maatregel die zo laag mogelijk staat.

Bron: Suzan Friedman, *hierarchy road map*

- Stap 1** Lichamelijke welzijn en management, zoals voeding en huisvesting
- Stap 2** Rust door omgevingsfactoren zoals weidemaatje
- Stap 3** Groei door belonen gewenst gedrag (positieve bekrachtiging) met stemhulp of klopje, krabbel
- Stap 4** Belonen gewenst gedrag en negeren ca geen aandacht besteden aan ongewenst gedrag (extinctie)
- Stap 5** Werken met druk en loslaten (negatieve bekrachtiging), weghalen van iets gewenst (negatieve correctie) en extinctie
- Stap 6** Leren door iets ongewenst toe te voegen bijvoorbeeld tik of correctie (positieve correctie)

Om het draagvlak voor de paardensport te behouden, is het essentieel om bewustzijn rond vrije wil en emoties te creëren, en om dit uit te dragen naar de buitenwereld. Mogelijk helpt de hierarchy roadmap ons hierbij op weg.

De Hippiëche Monitor is ontstaan uit een samenwerking tussen HAS Hogeschool en partners uit het Trendpanel. Het Trendpanel Paard vertegenwoordigt de hippische sector van primaire ondernemer tot toeleverancier, van brancheorganisatie en sportbond tot ruitersportretailer. Het Trendpanel signaleert trends en ontwikkelingen binnen de hippische sector (van consumentenwensen tot ondernemerskwaliteiten, van kengetallen tot retailtrends) en fungeert als klankbord voor de diverse onderzoeken die jaarlijks in de Hippiëche Monitor worden gebundeld. Deelname aan het Trendpanel Paard vindt plaats op uitnodiging en varieert per jaargang.

Samenstelling Trendpanel Paard 2018-2019

Stichting HIP
HAS Hogeschool
Academy Bartels
ABAB
Aeres groep
Agradi
Bieman de Haas
Boertjes Makelaardij
Sports & Technology
De Hippiëche Ondernemer
Eisma Horses Media
FGHS
FNHB
FNRS
IPOS Technology
JRS
KNHS
KWPN
LTO
PAVO Paardenvoeders
Rabobank
Sectorraad paarden
VSN

Onderzoeken gebundeld in deze uitgave van de Hippiëche Monitor

- Onderzoek Publieke Opinie 2019, Trendpanel
- Nationaal ruitersonderzoek 2019, HAS Hogeschool
- Sportfocus 2019, INretail
- Branchemonitor Paardenhouderij, ABAB Accountants en Adviseurs
- Onderzoek Duurzaamheid, Eisma Horsemedia

Overname van de artikelen is alleen toegestaan na toestemming van de redactie. Hoewel aan de samenstelling van de inhoud de meeste zorg is besteed, kan de redactie geen aansprakelijkheid aanvaarden voor mogelijke onjuistheden of onvolledigheden.

Informatie & vragen:

r.timmers@has.nl

Redactie:

Monique van Hal
Rian Timmers

Met bijzondere dank aan de studenten van de HAS Hogeschool en gastredacteuren die een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan het tot stand komen van de Hippiëche Monitor 2019: Fleur Castelijns, Myrna van Laarhoven en Suzy Deurinck. En ook een speciale blijk van waardering aan oud-lector Joep Bartels.

Ontwerp en vormgeving:

Jasper Razenberg – Freelance Creative
> freelancecreative.nl

Fotografie:

Arnd Bronkhorst
Shutterstock

Deze uitgave is geproduceerd door HAS Hogeschool en mede tot stand gekomen door bijdragen van:

